

Öz

Sultan III. Ahmed ve Râbia Şermî Sultan'ın oğlu olan Şehzade Abdülhamid, 21 Ocak 1774'te 50 yaşında 27. Osmanlı padişahı olarak tahta çıkmıştır. Şehzade Abdülhamid, hükümdar olmadan önce uzun yıllarını geçirdiği Şimşirlik Dairesi'nde teâmüller dışında bazı önemli olaylara imza atmıştır. Bunda kendisine tanınan bazı imtiyazların etkisi büyüktür. Şehzade Abdülhamid'in henüz yedi yaşında iken annesinin ruhaniyetine yönelik hizmetlerin yürütülmesi için bir vakıf kurması, şahsına tanınan en önemli imtiyazdır. Şehzade'nin kurduğu bu vakıf, O'nun Osmanlı Hanedanı'nın en küçük vâkıfı/vakıf kurucusu olmasını sağlamıştır.

Sultan I. Abdülhamid'in şehzade iken kurduğu bu vakfın H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesi günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir. Şehzade Abdülhamid'in bu vakfiyesinde vakfın şartları, akarât ve hayrâtı gibi hususlar belirtilmiştir. Ayrıca Şehzade'nin vakfiyesi tasdik ve tescil edilerek vakfa hukukîlik kazandırılmıştır. Diğer taraftan farklı zamanlarda iki zeyl vakfiye ile vakfın akarına ilaveler yapılmış ve sunulan hizmetler çeşitlendirilmiştir. Bu zeyl vakfiyelerle vakfın yapısal niteliğinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

Bu çalışmada, Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihinde kurduğu vakfın vakfiyesi üzerinden şartları, akarât ve hayrâtı ile hukukî durumu değerlendirilmiştir. Şehzade Abdülhamid'in vakıf kurma ehliyetine sahip olmadığı bir yaşta bu vakfın kurulduğu gerçeği, Şehzade'nin vakfını vakıf araştırmaları açısından ilginç bir örnek haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: I. Abdülhamid, Osmanlı Hanedanı, şehzade, vakfiye, vakıf.

The 1732 Waqf Deed of Şehzade Abdulhamid (Sultan Abdulhamid I)

Abstract

Şehzade (Prince) Abdulhamid, the son of Sultan Ahmed III and Râbia Şermî Sultan, ascended to the throne as the 27th Ottoman sultan, on January 21, 1774, at the age of 50. Before becoming sultan, Şehzade Abdulhamid spent many years at Şimşirlik Mansion, during which he engaged in several notable acts that went beyond customary practices. These actions were largely influenced by certain privileges uniquely granted to him. Among his most significant actions was the establishment of a waqf at the age of seven, intended to support services for the spiritual legacy of his mother. This privilege rendered him the youngest known founder of a waqf in the history of the Ottoman dynasty.

The endowment deed of this waqf, which Abdulhamid established while still a şehzade (prince), is dated AH 1145/AD 1732 and is currently preserved in the archives of the General Directorate of Foundations (*Vakıflar Genel Müdürlüğü*). This waqf deed outlines the conditions of the endowment, its sources of revenue, and its charitable functions. Furthermore, the *şehzade's* waqf deed was ratified and registered, granting the foundation legal status. At various later points in time, two supplementary waqf deeds were added to expand the waqf's revenue sources and the services it provided. However, these additions did not result in any structural changes to the original nature of the endowment.

The study examines the waqf founded by Şehzade Abdulhamid in AH 1145/AD 1732 through its waqf deed, with particular attention to its stipulations, revenue sources, charitable functions, and legal status. The fact that the waqf was established at an age when Şehzade Abdulhamid did not yet possess legal capacity to found such an institution makes it a remarkable and unique case within the field of waqf studies.

Keywords: Abdulhamid I, Ottoman dynasty, şehzade, waqf, waqf deed.

* DOI: 10.16971/vakiflar.1463521

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Nisan 2024 / April 2024

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Kasım 2025/ November 2025

Bu çalışma Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Hüseyin Çınar'ın danışmanlığında 03/05/2025 tarihinde tamamlanan Sultan I. Abdülhamid'in Vakıf Hayratı ve Hamidiye Külliyesi başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Dr.; e-mail: demirel_halit@hotmail.com; Muğla-Türkiye; ORCID: 0009-0003-1299-5121.

Giriş

Toplum menfaatini temele alan vakıf müessesesinin ortaya çıkışı konusunda ilim camiasında ortak bir görüş mevcut değildir. Bu müesseseyi Osmanlılar kendilerinden önce Anadolu'da varlık gösteren başta Selçuklular olmak üzere İslâm topluluklarından miras olarak devralmışlardır. Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik gücüne paralel olarak vakıf müessesesi bu dönemde sayısal miktarını ve etki gücünü artırmıştır. Diğer taraftan Osmanlı döneminde kurulan vakıfların diğerlerinde olmadığı kadar kapsamlı, sistematik ve verimli olduğu da söylenebilir. Bu nedenlerden dolayı vakıf müessesesi Osmanlılar ile altın çağını yaşamıştır (Öztürk, 2002: 798).

Osmanlı döneminde vakıfların bu kadar yaygınlaşmasında hanedan üyelerinin özel bir yeri vardır. Bu hususta hanedan üyeleri olarak padişahlar ve hanım sultanların vakıf kurucuları olarak öne çıkmaları etkili olmuştur. Osmanlı hanedanının vakıf kurucu niteliği, terminolojideki adıyla vâkıf olma durumu, kurduğu çok sayıda vakıf müessesesi ile tescillidir. Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfı, hanedan üyelerinin kurduğu çok sayıdaki vakıflardan birisidir. Osmanlı'da hanedandan başlamak üzere üst derece devlet görevlilerine ve toplumun daha alt kademelerine kadar yayılan vakıf kurma gayretinde temel hedef elbette Allah'ın rızasına mazhar olmaktır. Bu ulvi hedef korunmak kaydıyla, Şehzade Abdülhamid'in hayat çizgisi onu Osmanlı hanedanının en küçük vâkıfı/vakıf kurucusu olmasına giden yolu açmıştır.

Şehzade Abdülhamid, 5 Receb 1137/20 Mart 1725 Salı günü İstanbul'da doğmuştur. Babası Sultan III. Ahmed (1703-1730) ve annesi Râbia Şermî Sultan'dır.¹ Şehzade Abdülhamid, Patrona Halil İsyanı (1730) ile tahttan indirilen babası ve diğer kardeşleriyle birlikte, 1 Ekim 1730 gecesi Şimşirlik Dairesi'ne² gönderildiğinde henüz beş buçuk yaşındadır. Şehzade Abdülhamid, kardeşleri ve babası ile birlikte tahta geçen Sultan I. Mahmud (1730-1754)'a biat etmişlerdir (Aktepe, 1988: 213; Sarıcaoğlu, 2001: 2). Bu dönemde Şehzade Abdülhamid küçük yaşta annesini ve babasını kaybetmiştir. Annesinin H. 1145/M. 1732 tarihinde vefatında yedi ve 24 Haziran 1736'da babasının vefatında 11 yaşındadır (Uluçay, 2011: 129). Uzun yıllarını Şimşirlik Dairesi'nde geçiren Şehzade'nin buradaki günlerine dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır (Sarıcaoğlu, 2001: 2). Sultanlık hakkının *Ekber ve Erşed Sistem*'ne³ göre işleyen teâmülü uzun yıllar sonra Şehzade Abdülhamid'e taht yolunu açmış ve Sultan III. Mustafa (1757-1774)'nın vefatı üzerine, Şehzade Abdülhamid 50 yaşında ekber şehzade olarak 21 Ocak 1774 tarihinde 27. Osmanlı padişahı olarak tahta çıkmıştır (Aktepe, 1988: 213-214; Sarıcaoğlu, 2001: 4). Sultan I. Abdülhamid iyi huylu, gayretli ve merhametli bir padişah olarak bilinmektedir (Baysun, 1978: 74).

Sultan I. Abdülhamid, ecdadının yolundan giderek vakıflar kurmuştur. Sultan'ın vakfiyeleri incelendiğinde, adına kayıtlı ilk vakfın şehzadeliliği sırasında kurulduğu görülmektedir. Sultan'ın şehzadeliliği döneminde kurulan vakfı, 15 Cemâziyelâhir 1145/3 Aralık 1732 tarihlidir.⁴ Şehzade Abdülhamid'in bu vakfı, annesi Râbia Şermî Sultan'ın ruhaniyetine yönelik hizmetlerin yürütülmesine yönelik olarak kurulmuştur. Şehzade Abdülhamid'in doğum tarihinin 5 Receb 1137/20 Mart 1725 olduğu bilinmektedir. Bu vakfın kurulduğu tarihte Şehzade Abdülhamid, Şimşirlik Dairesi'nde tutulmakta olup henüz yedi yaşındadır. Osmanlı'da Şimşirlik Dairesi'ndeki şehzadelerin dışarı ile ilişkilerine teamüller gereği çok nadir tanık olunmaktadır; ancak Şehzade Abdülhamid'in şahsına münhasır bazı imtiyazlarının bulunduğu görülmektedir.⁵ Şehzade'ye tanınan en önemli imtiyaz, Şimşirlik Dairesi'nde tutulurken vakıf kurabilmesi olmalıdır (Sarıcaoğlu, 2001: 27).

1 Râbia Şermî Sultan için bkz. Uluçay (2011: 129).

2 Şimşirlik Dairesi, Osmanlı'da XVII. yüzyılın başında sancağa çıkma sisteminin kaldırılarak Ekber ve Erşed Sistemi'nin uygulanmaya başlanmasıyla tahttan indirilen padişah ve şehzadelerin Topkapı Sarayı'nda tutulduğu dairedir. Şimşirlik Dairesi için bkz. Uzunçarşılı (1984: 113-116).

3 Ekber ve Erşed Sistemi'nde taht kavgalarının önlenbilmesi adına yaşça büyük ve akıl sağlığı yerinde olan şehzadenin tahta geçmesine dayalı bir teamülle veraset sistemi uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı (1984: 140-141).

4 Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesi için bkz. VGMA, d. 735: 151. Şehzade Abdülhamid, tahta çıkmasının ardından Sultan olarak 15 Muharrem 1195/11 Ocak 1781 tarihli vakfiye ile bir selâtin vakfı kurmuştur. Bu vakfın vakfiyesi için bkz. VGMA, d. 1409.

5 Sultan I. Abdülhamid'in, genel teamüllere rağmen, şehzadelik döneminde iki kızının olması ona tanınan önemli imtiyazlardandır (Sarıcaoğlu, 2001: 14).

Bu çalışmada, vakıf kurma yarışına Osmanlı hanedanının yaşça en küçük vakıf kurucusu olarak dâhil olan Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesi ve zeyl vakfiyeleri incelenmeye çalışılmıştır. Şehzade Abdülhamid'in incelenen bu vakfiyesi hakkında daha önce müstakil bir çalışma yapılmamıştır.⁶ Bu çalışmada Şehzade'nin vakfiyesi üzerinden vakfın şartları, akarât ve hayrâtı, zeyl vakfiyelerle güçlendirilmesi ve hizmetlerin çeşitlendirilmesine yönelik çabalar değerlendirilmiştir. Diğer taraftan vakıfların hukukî boyutu hususunda özel bir örnek teşkil etmesi açısından Şehzade Abdülhamid'in bu vakfının hukukî boyutu üzerinde ayrıca durulmuştur.

Yukarıda bahsedilen hususların irdelenmesi sürecinde çalışmada, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA) Vakfiyeler Kataloğu'nda Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesinin yer aldığı Haremeyn Vakfiye Defterleri'nden "VGMA, d. 735"ten⁷ yararlanılmıştır. Şehzade'nin H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesinin iki zeyl vakfiyesi bulunmaktadır. Bu iki zeyilden H. 1174/M. 1760 tarihli zeyl vakfiyenin bulunduğu "VGMA, d. 93"⁸ de kullanılmıştır. Şehzade Abdülhamid'in bu vakfının H. 1188/M. 1774 tarihli ikinci bir zeyl vakfiyesinin varlığı bilinmektedir. VGMA'da bu vakfiyenin kaydına rastlanmamıştır. Ancak bu ikinci zeyl vakfiyenin içeriği Sultan I. Abdülhamid'in H. 1195/M. 1781 tarihli selâtin vakfiyesinde bulunmaktadır. Bu nedenle bu zeyl vakfiyenin içerik analizinde Sultan'ın H. 1195/M. 1781 tarihli selâtin vakfiyesinin bulunduğu "VGMA, d. 1409"⁹ numaralı kasa defteri kullanılmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)'nda yapılan katalog araştırmalarında bu konuyla ilgili belgeye rastlanmamıştır. Bu çalışmada, bahsedilen arşiv belgelerinin yanında Sultan I. Abdülhamid ve dönemi ile Sultan'ın vakıflarını konu alan çeşitli araştırma ve çalışmalardan da yararlanılmıştır.

1. Vakfın Kuruluş Amacı

Vakıfların temelde kurulma amacı, Allah yolunda hayır ve hasenatı çoğaltma isteğidir. Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfının bu genel amaç çerçevesinde kurulduğu gerçeğini göz ardı etmeden, bu vakfın hizmetleri özel bir amaca yönelik olarak belirlenerek vakfiyeye kaydedilmiştir. Şehzade'nin vakfiyesinde bu vakfın kurulmasının özel amacı, vefat eden annesi Râbia Şermî Sultan'ın uhrevi hayatına yönelik hizmetlerin planlanması, yerine getirilebilmesi ve sürdürülebilmesi olarak belirtilmektedir (VGMA, d. 735: 151).

Şehzade Abdülhamid'in çok küçük yaşta tutulmaya başlandığı Şimşirlik Dairesi'nde kısa süre sonra annesini kaybetmesi, Şehzade'nin sonraki hayatında önemli bir yer etmiştir. Şehzade'nin H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığı üzere, babası Sultan III. Ahmed tarafından kendisine temlik¹⁰ edilerek tasarrufuna bırakılan çiftliği annesinin uhrevi hayatına yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi şartıyla

6 Müjgan Cunbur, Sultan I. Abdülhamid'in H. 1195/M. 1781 tarihli vakfiyesi ve Hamidiye Kütüphanesi'ni konu alan makalesinde, Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfından ve vakfiyesinden kısaca bahsetmiştir. Bkz. (Cunbur, 1964: 17). Ba-haeddin Yediylidiz, XVIII. yüzyıla ait vakfiyeler içerisinde ihtimali sondaj metoduyla belirlediği üç yüzden fazla vakfiyeyi toplu içerik analizine tabi tutarak yüzyılın vakıfları hakkında genel değerlendirmeler yapmıştır. Bu çalışmada Sultan I. Abdülhamid'in H. 1195/M. 1781 tarihli selâtin vakfiyesi de kullanılmıştır. Ancak Sultan'ın şehzadelik dönemine ait H. 1145/M. 1732 tarihli vakfı ve vakfiyesi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bkz. (Yediylidiz, 2003). Tarafımızdan hazırlanan Sultan I. Abdülhamid'in Vakıf Hayratı ve Hamidiye Külliyesi başlıklı doktora tez çalışmasında Sultan I. Abdülhamid'in şehzadelğinde kurduğu bu vakıf hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Şehzade Abdülhamid'in bu vakfı için bkz. (Demirel, 2025: 66-80).

7 "Kuyûdât-ı Vakfiyye Tâbiğ-i Kalem-i Muhâsebe-i Haremeyn Defteri" adıyla H. 1138-1153/M. 1726-1741 tarihleri aralığını kapsayan ve 401 sayfadan oluşan defter, bu çalışmada "VGMA, d. 735" olarak belirtilmiştir. Şehzade Abdülhamid'in vakfiyesi bu defterin 151. sayfasında kayıtlıdır.

8 "Lâleli Sultân Mustafa Hân-ı Salis" adıyla H. 1170-1290/M. 1756-1783 tarihleri aralığını kapsayan ve 324 sayfadan oluşan hazine selâtin defteri, bu çalışmada "VGMA, d. 93" olarak belirtilmiştir. Şehzade Abdülhamid'in H. 1174/M. 1760 tarihli zeyl vakfiyesi bu defterin 284-285. sayfalarında kayıtlıdır.

9 "Abdülhamid Hân-ı Evvel bin Ahmed Hân-ı Sâlis" adıyla H. 1195/M. 1781 tarihli Sultan I. Abdülhamid'in selâtin vakfiyesi ve iki zeylinin bulunduğu defter, bu çalışmada "VGMA, d. 1409" olarak belirtilmiştir. Bu defterde yalnızca Sultan I. Abdülhamid'in vakfiyesi ve iki zeyli bulunmaktadır. Vakfiyenin bu nüshası itinalı bir şekilde yaldızlı iri nesihle yazılmıştır. Bu vakfiyenin bulunduğu defter 300x180 mm. cilt ölçümünde olup, defter toplam 181 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfasında nesihle yazılmış 15 satır bulunmaktadır. Bkz. VGMA, d. 1409.

10 Temlik kavramının lûgat manası "mülk olarak verme"dir. Temlik, mal ve eşya üzerindeki mülkiyet hakkını veya mali bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eden hukukî işlemidir (Pakalın, 1993: 455; Şemseddin Sâmî, 1989: 439). Vakıflarda temlik ve çeşitleri hakkında bkz. Akgündüz (1988: 447-451).

vakfetmesi, bu düşüncenin açık göstergesidir. Ayrıca annesinin uhrevi hayatına yönelik hizmetleri zeyl vakfiyelerde de odak noktasına alarak çeşitlendirmesi bir diğer göstergedir.

2. Vakfın Akarâtı

Vakıflar gibi hayır kurumlarının ihtiyaç duyulan masraflarının karşılanabilmesi ve devamlılıklarının sağlanabilmesi için sürekli gelirlere ihtiyaçları vardır. Bu nedenle vakıfların genel masraflarının karşılanması yanında çalışanların ücretlerinin sürekli ve düzenli bir şekilde karşılanabilmesi gelirlerin sürekliliğine bağlıdır. Bu sebeple vakıfların ebediyete kadar varlığını koruyarak hayır hizmetinin kesintisiz surette yerine getirilebilmesinin yolunun devamlı gelirden geçtiği düşüncesi, vakıflar için genel geçer bir düşünce olmuştur. Dolayısıyla bu durum vakıfları, kurdukları vakıflarında doğal olarak sürekli gelir getirici kaynaklara daha fazla yönlendirmiştir. Bu gayret vakıflara sürekli gelir getirebilecek servet kaynaklarının hem vakfedilmesini hem de vakıflar vasıtasıyla çoğaltılmasının önünü açmıştır.

Vakıf terminolojisinde vakıf gelirleri anlamında kullanılan genel bir tabir olarak vakıflara gelir getirmek amacıyla vakfedilen gayrimenkul ve menkul servet kaynaklarını ifade eden *akarât-ı mevkûfe* (Ünal, 2011: 24), vakıfların ebediyete kadar varlığını koruyarak hayır hizmetinin kesintisiz surette yerine getirilebilmesinin tek yolu olarak görülmüştür. Bu durum vakıf araştırmalarında vakıfların akarât ve hayrâtıyla ilgili şartları ön plana çıkarmıştır.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesinde, vakfın akarâtı olarak Eyüp Kazası'na bağlı Müderris Köyü'nde¹¹ bulunan bir çiftlik arsası içinde sayısı belirtilmemekle beraber muhtelif evler ile büyük bir ev ve bu büyük evin müstemilatından bahsedilmektedir. Şehzade'nin vakfına konu olan bu gayrimenkuller esasen Şehzade'nin babası Sultan III. Ahmed'in kadınlarından *Fatıma Kadın*'in¹² tasarrufundadır. Bu gayrimenkuller Fatıma Kadın'ın 1732 yılında vefatının ardından, babası Sultan III. Ahmed tarafından Şehzade Abdülhamid'e hibe ve temlik edilmiştir. Şehzade Abdülhamid, kendisine hibe ve temlik edilen bu çiftlik ve içinde yer alan büyük ev ile tüm müstemilatı vakfetmiştir. Ancak Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde akarât-ı mevkûfe olarak kayda geçen ve vakfına konu olan bu çiftlik ve müstemilatı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemiştir (VGMA, d. 735: 151).

Şehzade Abdülhamid'in vakfına tahsis ettiği bu akarât hakkında daha ayrıntılı bilgiler vakfın zeyl vakfiyelerinde belirtilmiştir. Şehzade Abdülhamid'in 3 Rebiülevvel 1174/13 Ekim 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde belirtildiğine göre, bahsi geçen çiftlik arsasında yer alan büyük evin müstemilatı; hamam, fırın, öküz ahır,¹³ samanlık, gölgelik/sayeban, bahçesi olan bir çiftlik, dört koyun ağılı ve üç ambardan ibarettir (VGMA, d. 093: 284). Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesinde belirtilen akarâtın zeyl vakfiyelerde belirtilen ayrıntıları aşağıda verilen tabloda yer almaktadır (Tablo 1).

11 Müderris Köyü'nün eski adının Metris Çiftliği olduğu ve buranın Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) tarafından hocası Müderris Alaeddin Tusi'ye verildiği için zamanla Müderris Karyesi olarak anıldığı bilinmektedir. Sultan III. Ahmed devrinde 1748 tarihli bir haritada Müderris Köyü, Avasköy (Atışalanı) yakınlarında gösterilmiş; ancak XIX. yüzyıl haritalarında ve yeni haritalarda Müderris Köyü'nü bulmak mümkün değildir. Bkz. (Çeçen, 1995: 225).

12 Fatıma Kadın, Sultan III. Ahmed'in kadınlarından olup, 1732 yılında vefat etmiştir. Fatıma Kadın, Şehzade Abdülhamid'in annesi Râbia Şerm Sultan ile aynı yıl içerisinde vefat etmiştir. Ayrıca Râbia Şerm Sultan gibi mezarı Yenice haziyesindedir. Fatıma Kadın için bkz. (Uluçay, 2011: 129).

13 Bahsi geçen ahır, Şehzade Abdülhamid'in vakfiyelerinden 1760 tarihli zeyl vakfiyede "öküz ahır" olarak geçmektedir (VGMA, d. 93: 284). Sultan I. Abdülhamid'in 1781 tarihli selâtin vakfiyesinde ise sadece "ahır" olarak kaydedilmiştir (VGMA, d. 1409: 15).

Tablo 1. *Şehzade Abdülhamid'in H. 1174/M. 1760 ve H. 1188/M. 1774 Tarihli Zeyl Vakfiyelerinde Belirtilen Akarâtı (Kaynak: VGMA, d. 93; VGMA, d. 1409.)*

Bulunduğu Yer	Niteliği	Adet
Eyüp Kazası, Müderris Köyü (Havâss-ı Refî'a Kazâsı, Müderris Karyesi)	Büyût-ı adîde/Evler	Belirtilmemiş
	Hammâm/Hamam	1
	Fırın	1
	Ahur ¹⁵ /Ahır	1
	Samanlık	1
	Sâyebân/Gölgelik	1
	Koyun ağılı	4
	Ambar	3
	Bahçesi	1

Şehzade Abdülhamid'in vakfının gayrimenkulleri incelendiğinde kurulan vakıf, mütevazı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca Şehzade'nin Sultan olduktan sonra kaleme alınan H. 1188/M. 1774 tarihli zeyl vakfiyesinde bahsedilen arsa için Sultan Bayezid-i Veli/Sultan II. Bayezid Vakfı'na yıllık 840 akçe mukâtaa¹⁶ bedeli ödenmekte olduğu belirtilmektedir (VGMA, d. 1409: 14-15). Bu çiftliğin Şehzade Abdülhamid'e temlik ve hibe edildiğinden bahsedilmiştir. Bahsedilen mukâtaa bedeli hususunda H. 1195/M. 1781 tarihli selâtin vakfiyesinde daha fazla bilgi bulunmamaktadır.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesinde, vakfa konu olan gayrimenkullerin işletilmesine yönelik şartlar da belirtilmiştir. Buna göre, bahsedilen çiftliğin icara verilerek işletilmesi ve elde edilen gelirin Bahçekapı¹⁷ yakınlarında bulunan Şehzade'nin annesi Râbia Şermî Sultan'ın türbesinde okutulacak olan hatm-i şerîf tilâveti için kullanılması şart koşulmuştur (VGMA, d. 735: 151).¹⁸ Bu hizmetin yerine getirilebilmesi için gerekli hususların detaylı şartları ve yapılan görevlendirmeler aşağıda vakfın şartları kısmında ele alınmıştır.

Şehzade'nin H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesine yansıyan gelir kalemlerinden anlaşıldığı üzere, Şehzade Abdülhamid'in vakfının gelenek üzere gelir kalemlerinin vakfın sürekliliğine ve hayır hizmetinin kesintisiz surette yerine getirilebilmesine yönelik olduğu açıktır. Şehzade'nin vakfının gelirlerinin oldukça sınırlı olması ve yalnızca özel kurulma amacına yönelik olarak annesinin ruhaniyetine yönelik hizmetlerin yerine getirilmesiyle sınırlı olması, vakfın kurulduğu dönemde Şehzade'nin Şimşirlik Dairesi'nde tutulması dikkate alındığında anlaşılabilir bir durumdur.

14 Şehzade Abdülhamid'in sultanlık döneminin hemen başlarında kaleme alınan H. 1188/M. 1774 tarihli zeyl vakfiyesinin içeriğinin bulunduğu Sultan I. Abdülhamid'in H. 1195/M. 1781 tarihli selâtin vakfiyesinde, arsanın Sultan Bayezid-i Veli/Sultan II. Bayezid Vakfı'na senelik 840 akçe mukâtaası bulunduğu belirtilmektedir.

15 Şehzade'nin H. 1174/M. 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde "öküz ahır" olarak belirtilmektedir.

16 Osmanlı'da genel anlamıyla mukâtaa, hazineye ait bir kısım vergilerden oluşturulan bir mali birim olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan mukâtaa, genel olarak mülkiyeti devlete veya vakıflara ait olan arazilerin şahıslara, kurumlara ve yine diğer vakıflara kiralanın unsurları için yapılan kira sözleşmeleri ile ödenen kira bedelinin de ifadesidir. Ömer Hilmi Efendi, mukâtaa gelirleri olan vakıfların ahkâmından bahsederken, arsanın bir vakfa aitken üzerindeki bina ve ağaç gibi unsurların diğer bir vakfın uhdesinde bulunabildiğini belirterek, arsa sahibi vakıf tarafına diğer vakfın mukâtaa bedelini vermesi gerektiğini belirtmektedir (Ömer Hilmi Efendi, 1977: 81-83). Yukarıda bahsedilen Sultan Bayezid-i Veli/Sultan II. Bayezid Vakfı'na ödenen mukâtaa bedelinin bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Mukâtaalı vakıf hakkında ayrıca bkz. Öztürk (2020: 132-134).

17 Bahçekapı, İstanbul'un tarihi Bahçekapı semtine ismini veren tarihi şehir surlarından Neorion surlarındaki Haliç'e açılan şehir kapısıdır. Bahçekapı hakkında bir değerlendirme için bkz. Demirel (2025: 152-158).

18 Râbia Şermî Sultan, 1732 tarihinde vefatının ardından Valide Sultan Camii'nin haziresine defnedilmiştir. Valide Sultan Camii, günümüzde Eminönü'nde bulunan Yenıcamî'dir. Yenıcamî için bkz. Öz (2015: 133-135).

3. Vakfın Şartları ve Hayrâtı

Vâkıflar tarafından vakfın kuruluşunda belirlenen ve vakfın işleyişinde hassasiyetle uyulması istenen vakıf şartlarının vakfiyelere özenle kaydedilmesi genel bir uygulamadır. Vâkıfların belirleyerek vakfiyelere kaydedilen şartlarının vakıflar için önemi tartışmasızdır. Benzer şekilde Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfı için bazı şartlar belirlenmiş ve bu şartlar vakfiyeye kaydedilmiştir.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesine kaydedilen akarâtı oluşturan Eyüp Kazası'na bağlı Müderris Köyü'nde bulunan bir çiftlik arsası içinde muhtelif evler ile büyük bir ev ve bu büyük evin müşterilâtının kiralanarak gelirinin vakfın şartları doğrultusunda kullanılmasının istendiğinden bahsedilmiştir. Bu nedenle vakıf geliri, vakfın kurulmasında amaçlanan özel hizmet alanı olarak Şehzade'nin annesinin ruhaniyetine yönelik hizmetlere ayrılmıştır (VGMA, d. 735: 151).

Şehzade'nin M. 1732 tarihli vakfiyesinde belirtildiği üzere, belirlenen hizmetler için toplamda 16 vazife sahibi görevlendirilmiştir. Bu vazife sahiplerinden olan Kur'ân-ı Kerîm okumada ehil olan 15 cüzhân/cüz okuyucusu, Şehzade'nin annesinin defnedildiği Bahçekapı yakınında bulunan Valide Sultan Türbesi'nde günlük birer cüz okumak üzere görevlendirilmiştir. Bu görevliler için günlük ikişer akçe vazife ücreti tahsis edilmiştir. Bu cüz okuyucularından sekizi sabah vakti, geri kalan yedisi öğle vakti olmak üzere her gün birer cüz Kur'ân-ı Kerîm okumakla vazifelendirilmişlerdir. Böylece iki günde bir hatim tamamlanarak sevabı Râbia Şermî Sultan'ın ruhuna hediye edilmektedir. Bu nedenle vakıftan Râbia Şermî Sultan'ın türbesinde okutulacak olan hatm-i şerîf tilâveti için 15 cüz okuyucusuna günlük toplamda 30 akçelik bir tahsisat söz konusudur. Ancak geriye kalan bir kişi olan vakıf yöneticisi olarak mütevellînin aldığı ücret vakfiyede belirtilmemiştir (VGMA, d. 735: 151).

Tablo 2. Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 Tarihli Vakfiyesinde Belirtilen Görevliler, Vazifeleri, Nitelikleri ve Ücretleri (Kaynak: VGMA, d. 735.)

Şahısların Adı	Vakıftaki Görevi	Kişi Sayısı	Niteliği	Hizmeti	Günlük Ücret (Akçe)
Ali Efendi	Mütevellî	1	Valide Sultan Vakfı Mütevellîsi	Mütevellî hizmeti	? ¹⁹
	Cüzhan/Eczâ-han	15	Kur'ân ehli	Cüz okuma	2
Toplam		16			30

Şehzade'nin vakfiyesinde tahsis edilen ücretlerin verilmesinden sonra çiftliğin gelirinden artma olursa bu fazlanın mütevellî tarafından muhafaza edilmesi istenmiş; ancak gerekli olduğu durumda bu fazlanın mütevellî tarafından çiftlikte ihtiyaç olan yerler ile Kur'ân-ı Kerîm nüshalarının tamiratında kullanılması- nın önu açılmıştır (VGMA, d. 735: 151).

Şehzade'nin vakıf şartları içerisinde vakfın tevliyet hususu da belirlenmiştir. Şehzade'nin H. 1145/M. 1732 tarihli vakfiyesinde belirtildiğine göre, vakfın tevliyeti Valide Sultan Vakfı'na mütevellî olanlara bırakılmıştır. Ayrıca vakfa mütevellî olanların vakfın genel işleyişine ihtimam göstermeleri hususuna özellikle vurgu yapılmıştır (VGMA, d. 735: 151). Bu nedenle hizmetlerin aksamamasına önem verildiği ortadadır.

4. Vakfa Yapılan Zeyller

Vakıflarda ana vakfiyenin belirlediği akarât ve hayrâta yeni ilaveler ile şartlarında değişiklikler yapılabil- mesini sağlayan ve terminolojide ek vakfiye olarak kısaca tanımlanan zeyl vakfiyeler (Berki, 1966: 60) kaleme alınabilmektedir.

Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfının aynı tarihli kuruluş vakfiyesinde belirlenen gelir ve gider kalemleri ile hizmetleri farklı tarihlerde düzenlenen iki zeyl vakfiye ile sonradan genişletile- rek çeşitlendirilmiştir. Şehzade'nin vakfının 3 Rebiülevvel 1174/13 Ekim 1760 tarihli ve 1 Rebiülevvel 1188/12 Mayıs 1774 tarihli iki zeyl vakfiyesi bulunmaktadır.

¹⁹ Vakfiyede mütevellîye verilen ücret belirtilmemiştir.

4.1. 1760 Tarihli Zeyl Vakfiye

Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 tarihli vakfının 3 Rebiülevvel 1174/13 Ekim 1760 tarihli zeyl vakfiyesi dönemin *Haremeyn-i Muhteremeyn Müfettişi Seyyid Mehmed Refi Efendi*²⁰ tarafından kaleme alınmış ve onaylanmıştır. Ayrıca bu zeyl vakfiyeye tescil şahitleri kaydedilerek vakfiye metni hukukî açıdan güçlendirilmiştir. Bu zeyl vakfiyede ismi kayıtlı tescil şahitleri *Ömer Ağa oğlu Seyyid Abdulkadir Efendi, Ömer oğlu Bevvâb-ı Sultânî Hacı Mustafa, Ali Efendi oğlu İbrahim Efendi, Hacı Mehmed oğlu Bevvâb-ı Sultânî Ahmed, Mustafa oğlu Mehmed Ağa, Ömer oğlu Hasan, Mehmed oğlu Hasan ve Mehmed oğlu Abdullah*'dir. Bunların dışında ayrıca diğerleri şeklinde bir kayıt düşülerek başka şahitlere de işaret edilmektedir (VGMA, d. 93: 285).

Şehzade Abdülhamid'in 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde, Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde akarât-ı mevkûfe olarak kaydedilen Müderris Köyü'nde bulunan çiftlik gelirinden yeni tahsisatlar yapılmaktadır. Bu yeni tahsisatın hukukî bir zemine oturtulabilmesi amacıyla bu zeyl vakfiyede, Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde vakıf şartlarının çoğaltılması ve değiştirilmesi gibi hususların vâkıfın uhdesinde olacağının belirtilmesine rağmen, kâtibin sehven bu şartları vakfiyeye yazmadığı belirtilerek yeni şartların konulmasının önü açılmıştır.²¹ Şehzade Abdülhamid'in 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde, 1732 tarihli vakfiyesinden daha ayrıntılı olarak görevliler, sayıları, nitelikleri, yapacakları işler ve tahsisat miktarları belirtilmiştir. Şehzade Abdülhamid'in 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde belirtilen bu bilgiler aşağıda verilen tabloda görülebilir (Tablo 3).

Tablo 3. Şehzade Abdülhamid'in H. 1174/M. 1760 Tarihli Zeyl Vakfiyesinde Belirtilen Görevliler, Vazifeleri, Nitelikleri ve Ücretleri (Kaynak: VGMA, d. 93).

Görevli Adı	Vakıftaki Görevi	Kişi Sayısı	Niteliği	Hizmeti	Yılda Bir Defaya Mahsus Tahsisat (Akçe)
	Vâ'iz	1		Kabasakal Sinan Ağa Camii'nde Pazartesi ve Perşembe günleri hizmet	
	Nâsîh				
Kayyım		1		Kabasakal Sinan Ağa Camii'nde va'iz ile mevlûd-hân, seccâdelerinin serilmesi ve muhafazası	
	Hâfız	30	Hâfız ve mücevvîd	Valide Sultan Camii'nde Cüz okumak	
	Sandûki	1		Valide Sultan Camii'nde okunan cüzleri işaretlemek ve muhafaza etmek	
	Noktacı				
	Mütevellî	1	Sultan Ahmed Han'ın Enderûn-ı Hümâyûn Kütüphanesi evkâf mütevellîsi		
Hacı Ömer oğlu Mustafa	Vakıf Katibi	1			
Ali oğlu Ömer	Câbî/Tahsildar	1			
			Kabasakal Sinan Ağa Camii'nde mevlid-i şerîf okunurken içecek ve üd masrafları ile okuyucularının ücretleri		10.000
Toplam		36			10.000

20 Seyyid Mehmed Refi Efendi için bkz. Sarıkçıoğlu-Güngör (2020: 928-953).

21 "...şurûtunun tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîri merreten ba'de uhrâ yedlerinde olmasını şart ve ta'yîn idüb lâkin kâtib sehven vakfiye-i mezkûrede yazmayub ..." (VGMA, d. 93: 284).

Şehzade Abdülhamid (Sultan I. Abdülhamid)'in 1732 Tarihli Vakfiyesi

Şehzade Abdülhamid'in 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde İstanbul'da Ayasofya-i Kebîr yakınlarında Kabasakal Sinan Ağa Camii'nde²² her yıl Rebiülevvel ayında mevlid-i şerîf okutulması istenmektedir. Mevlid-i şerîf okunması sırasında toplanan insanlara ikram edilecek içecekler ve kullanılacak buhur üd²³ ile mevlid-i şerîf okuyucularına verilmek üzere yıllık 10.000 akçe tahsis edilmiştir. Ayrıca Kabasakal Sinan Ağa Camii'nde Pazartesi ve Perşembe olmak üzere haftada iki gün vâiz ve nâsih olarak görevlendirilen bir kişiye bu hizmeti karşılığında günlük 18 akçe ücret belirlenmiştir. Diğer taraftan aynı camide kayyım olan kişiye vâiz ve mevlîd-hân/mevlid okuyucusu seccadelerini serme, toplama ve muhafaza etme hizmetleri karşılığında günlük iki akçe ücret tahsisi yapılmıştır (VGMA, d. 93: 285).

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesinde belirtilen Şehzade'nin annesi Râbia Şermî Sultan'ın türbesinde görevlendirilen 15 cüzhânın yanında, 1760 tarihli zeyl vakfiye ile Bahçekapı yakınında bulunan Valide Sultan Camii/Yenicami'de her gün güneşin doğuşu sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i tecvidli okuyan 30 hafız günlük birer cüz okumak ve sevabını Şehzade'nin annesi Râbia Şermî Sultan'ın ruhuna hediye etmek üzere vazifelendirilmiştir. Bu vazifelilerin her birine günlük iki akçe vazife ücreti tahsis edilmiştir. Diğer taraftan bir kişi bu camide okunan cüzleri korumak ve işaretlemekle vazifeli sandukî/sandıkçı ve noktacı olarak görevlendirilmiş ve bu görevliye de günlük iki akçe vazife ücreti tahsis edilmiştir (VGMA, d. 93: 285). Böylece Şehzade'nin annesi için her gün bir hatm-i şerif okunması söz konusudur. Râbia Şermî Sultan'ın Valide Sultan Camii/Yenicami haziresine defnedilmiş olması, cüzlerin bu camide okunmasını anlamlı kılmaktadır.

Şehzade'nin 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde belirtildiğine göre, Sultan III. Ahmed'in Enderûn-ı Hümâyûn Kütüphanesi Vakfı'nın²⁴ mütevellîsi, aynı zamanda bu vakfa da mütevellî tayin edilmiş ve Şehzade'nin vakfından mütevellîye günlük 10 akçe tahsisat ayrılmıştır. Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde mütevellî vazifesi Valide Sultan Vakfı'nın mütevellîsine verilmişken, bu şart bu zeyl vakfiye ile değiştirilmiştir. Diğer yandan Ömer oğlu Hacı Mustafa, günlük dört akçe ücret ile kâtip/mütevellî yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. Ali oğlu Ömer ise, günlük üç akçe ücret ile câbî/tahsildâr tayin edilmiştir (VGMA, d. 93: 285). Böylece vakıftan toplamda 36 görevliye günlük 99 akçe ödeme gerçekleştirilmektedir.

4.2. 1774 Tarihli Zeyl Vakfiye

Şehzade Abdülhamid'in 21 Ocak 1774'te tahta geçmesinden kısa bir süre sonra Sultan olarak, 1 Rebiülevvel 1188/12 Mayıs 1774 tarihinde şehzadeligi dönemindeki vakfına yeni bazı gayrimenkuller ilave ederek ikinci bir zeyl vakfiye tesis etmiştir. Sultan Abdülhamid'in şehzadelik dönemi vakfına 1774 tarihli zeyl vakfiye ile ilave edilen akarât ve tahsisatın ayrıntıları aşağıda verilen tabloda görülebilir (Tablo 4).

22 Kabasakal Sinan Ağa Mescidi, Müteferrikabaşı Sinan Ağa tarafından Sultan Ahmed Camii yakınında inşa edilmiştir. Müteferrikabaşı Sinan Ağa için bkz. Haskan (2001: 341), Hüseyin Ayvansarayî (1281: 172), Mehmed Süreyya (1996: 1509). Şehzade Abdülhamid'in 1760 tarihli zeyl vakfiyesinde Kabasakal Sinan Camii, Büyük Ayasofya yakınlarında zikredilmektedir. Vakıflar idaresi tarafından 1946 yılında ihaleyle arsa ve meşrutahâne arsası satılmıştır. Kabasakal Sinan Ağa Mescidi günümüze ulaşamamıştır. Bkz. Akbatu (1990: 129-130), Bülbül (2015: 164,166).

23 Üd kokusu yaygın olarak "öd ağacı" olarak bilinmekle beraber aslı "üd ağacı" olan ağacın yağından/reçinesinden elde edilir. Zencefil kokusuna yakın hafif bir kokusu olan bu kokunun Hz. Muhammed'in cenneti tasvir ederken buhurdanlıkların üd ağacından olduğunu belirtmesi üzerine, cennet kokusu olarak da adlandırılmaktadır. Üd ağacının faydaları, hekimlikte kullanımı ve Tıbb-ı Nebvî'deki yeri hakkında bkz. Karabulut (2006: 520-522).

24 Sultan III. Ahmed, Topkapı Sarayı'nda bulunan dağınık kitapların toplanması amacıyla Saray'ın üçüncü avlusunda Arz Odası'nın arkasında 1719'da bir kütüphane inşa ettirmiştir. Bu kütüphane Kütüphane-i Enderûn-ı Hümâyûn veya Enderûn Kütüphanesi olarak bilinmektedir (Erünsal, 2008: 195-200; Eyice, 1989: 40-41; Koçu, 1958: 289-293).

Tablo 4. Şehzadenin *Sultanlık Devrinde H. 1188/M. 1774 Tarihli Zeyl Vakfiye* ile İlave Edilen *Akarât ve Tahsisat* (Kaynak: VGMA, d. 1409).

Bulunduğu Yer	Önceki Sahibi	Tahsisatın Niteliği	Adet	Yıllık Bedeli (Akçe)
Eyüp Kazası/Havâss-ı Refî'a Kazası	Fîruz Ağa Vakfı	Hazinedar Çiftliği öşrüne mukabili müşte-milatın mukâtaası	25	7.340
Eyüp Kazası/Havâss-ı Refî'a Kazası	26	İstabl-ı Âmire-i Evvel'e yıllık 2.000 akçe mukâtaa bedeli olan çayırılığı bulunan bir çiftlik	1	2.000
Aksaray yakınlarında, Murad Paşa Mahallesi		Menzil	1	
Toplam				9.340

Sultan I. Abdülhamid, bu zeyl vakfiye ile Eyüp/Havâss-ı Refî'a Kazası'nda Fîruz Ağa Vakfı'na²⁷ ait Hazinedar Çiftliği öşrüne karşılık bu vakfa senede 7.340 akçe mukâtaa bedelli ve İstabl-ı Âmire-i Evvel'e²⁸ yıllık 2.000 akçe mukâtaa bedeli ile çayırılığı olan bir çiftliği şehzadelik dönemi vakfına dâhil etmiştir. Ayrıca İstanbul'da Aksaray yakınlarında Murad Paşa Mahallesi'nde²⁹ mülk olarak üzerinde bulunan bir ev müstemilatı ile birlikte vakfa dâhil edilmiştir (VGMA, d. 1409: 18-19). Sultan I. Abdülhamid, bu ilave tahsisatlar ile şehzadelik dönemi vakfını güçlendirmeye çalışırken bu vakfa verdiği önemi de ortaya koymaktadır.

5. Vakfın Hukukî Boyutu

Şehzade Abdülhamid'in kurucusu olduğu 15 Cemâziyelâhir 1145/3 Aralık 1732 tarihli vakfın annesi Râbia Şermî Sultan'ın ruhaniyetine yönelik hizmetlerin yürütülmesi özelinde kurulduğundan bahsedilmiştir. Bu vakfın kurulduğu tarihte Şehzade Abdülhamid, Şimşirlik Dairesi'nde tutulmakta olup henüz yedi yaşındadır. Bu nedenle Şehzade Abdülhamid'in küçük yaşta vakıf kurucusu olması, kurulan bu vakfın hukukî açıdan sıhhati konusunu tartışılır hale getirmiştir.

Vakfın hukukî geçerliliğini, diğer bir ifadeyle sıhhatini sağlayan en önemli husus tescil ve tasdik edilmesidir. Bu nedenle vakfiyelerin baş kısmında yer alan ve vakfın tescil, tevkii veya tasdik edildiğine dair ibarelerin bulunduğu kısım, vakfın hukukî olarak sıhhatinin sağlanmasına yöneliktir (Yüksel, 2012: 469).³⁰ Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesine bakıldığında, vakfın hukuken sıhhati için tescil ve tasdik işleminin teamüllere göre gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu işlemin yerine getirilebilmesi amacıyla vakfın hukukî olarak sıhhatine yönelik bir şer'î meclis oluşturulmuştur. Bu şer'î meclis aslında kadının başkanlığını yaptığı taraflar ile şahitlerin bulunduğu bir mahkemedir. Bu mecliste *Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa*³¹ Şehzade'nin vekilliğini üstlenmiştir. Vakfın tescil mütevellîliğini ise *Ali Efendi* yapmıştır.³² Şehzade'nin vekili Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa, vakfın tescil mütevellîsi Ali Efendi'nin de hazır bulunduğu durumda vakfiye şartlarını ve yapılacak olan tahsisatları ayrıntılı bir şekilde ifade etmiş ve ifade edilen bu hususlar Hünkâr Defteri'ne kaydedilmiştir (VGMA, d. 735: 151).

25 Vakfiyede belirtilmemiştir.

26 Vakfiyede belirtilmemiştir.

27 Fîruz Ağa, hadım ağalarındandır. Saray'da kapı ağalığı görevine getirilmiştir. Ayrıca Fîruz Ağa, Sultan II. Bayezid (1481-1512)'in başhazinedarlığını yapmıştır. Fîruz Ağa için bkz. Eyice (1996: 135-137). Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya (1996: 538).

28 İstabl-ı Âmire/Has-ahır, Osmanlı'da Saray'a ait binek ve yük hayvanlarının barındırıldığı ahırdır (Ünal, 2011: 301-302, 335).

29 Murat Paşa Mahallesi, İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmed devrinde kurulan ilk mahallelerdendir (Ülgen, 1939: 39). Mahalleye ismini veren Has Murat Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerindendir (Mehmed Süreyya, 1996: 1115).

30 Osmanlı döneminde oluşturulan bir vakfiyenin genellikle on bölümden oluştuğu görülmektedir. Bu bölümlerin hemen başında "Tescil tevkii veya tasdik ibaresi" gelir. Bu bölümde, yetkili kılınan bir kadı tarafından vakfın lüzumuna ve tesciline karar verilir. Bu kısım vakfiyenin sıhhati ve hukukî niteliği açısından önemlidir. Vakfiyenin bölümleri, şekil ve içerik özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksel (2012: 469).

31 Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa için bkz. Özcan (1992: 555). Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya (1996: 371).

32 "...meclis-i şer'-i şerîf-i enverde vakf-ı âti'z-zikre li-eclî't-tescil mütevellî nasb olunan Ali Efendi..." (VGMA, d. 735: 151).

Vakfın kuruluşu esnasında oluşturulan bu şer'î mecliste, vakfın sıhhatinin sağlanarak bağlayıcılık kazanmasının ilk yolu usul gereği uygulanan tescil işlemidir. Bu uygulamada kadı farazi bir mürâfaa/yargılama sonucunda vakfın lüzumuna yani bağlayıcılığına karar vermektedir (Akgündüz, 1988: 99). Vakfiyelerde vakıftan rücû/geri dönme yolunun kapatılması ve yargılama ile hâkimin kararının vakfiyelere derç edilmesi, aslında mezhep imamlarının vakfın lüzum ve teslim şartı konusundaki görüş farklılıklarından ortaya çıkan ve zamanla rüknü haline gelmiş bir uygulamadır. Bu uygulamada temel amaç, vakfın devamlılığını sağlamaya yönelik olup, vâkıfın daha sonradan pişmanlık duyarak veya ölümünden sonra varisleri tarafından vakfın iptalinin önlenmesine yöneliktir. Bu rükün özellikle Osmanlıların ilk devirlerinde birçok varisin hak sahibi sıfatıyla, Hanefi Mezhebi'nin imamı ve büyük müctehidi *İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe*'nin vakıftan dönmeyi mümkün kılan içtihatlarına dayanarak, mahkemelere başvurmalarının ve bu başvurular nedeniyle yetkililerin içine düştüğü zor durumun sonucu gelişen bir rükün olmuştur. Osmanlılar yaşanan sıkıntıları gidermek ve vakıf müessesesini koruyabilmek için bu dönemde şeyhülislâmdan fetva alma yoluna dahi gitmişlerdir. Bu durum içine düşülen sıkıntının büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Yaşanan bu gelişmeler XVI. yüzyılda geri dönme ve yargılama uygulamasının vakıf tesisinde bir nevi rükün haline getirilmesine neden olmuştur (Yüksel, 2012: 468).

Vakıf tesisinde usul haline gelen bu rükün, Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfında da uygulanmış ve usul gereği olarak ortaya çıkan anlaşmazlık ve çekişmenin yine usul gereği çözülmesine yönelik kadının hakemliğine başvurularak sorunun giderilmesi için farazi bir yargılama gerçekleştirilmiştir. Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde belirtildiği üzere, Şehzade Abdülhamid'in vekili Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa ile tescil mütevellîsi³³ Ali Efendi ve şahitlerin hazır bulunduğu mahkemede kadı huzurunda gerçekleştirilen bu yargılama neticesinde geri dönme yolu kapatılarak vakfın kuruluşu ve şartları tescil edilmiştir. Vakfiyesinin üst kısmında dönemin Evkâf-ı Haremeyn-i Şerifeyn müfettişlerinden Mustafa Efendi tarafından vakfın kurulmasına yönelik gerekli şartların mevcut olduğu belirtilmiş ve vakfın sıhhatinin sağlandığına dair onay verilmiştir (VGMA, d. 735: 151).³⁴

Vakıf tesisinde vakfın sıhhati ve hukukî niteliği açısından vakfiyelerde yer alan önemli diğer bir bölüm, şühûdü'l-hâl/tescil şahitleri kısmıdır. Şahitler, İslâm hukuku açısından aleniyet şartını sağlamaktadır. Vakıf tesisinde aleniyet şarttır; ayrıca İslâm hukukunda bir belgenin değeri zeylinde yer verilen şahitlere de bağlıdır. Bunun için vakfiyelerin tanziminde hazır bulunanların bir kısmının isimleri ve meslekleri yazılmaktadır (Yüksel, 2012: 469). Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfının kurulmasına şahit olanlar da vakfın kuruluşunun aleniyet şartı gereği hukukî tescilin tamamlayıcıları olarak görevleri ve lakapları ile vakfiyeye kaydedilmiştir. Bu vakfiyenin sonunda yer alan tescil şahitleri olarak *Baltacılar Kethüdası Hacı Mehmed Ağa, Baş Kahveci Hacı İbrahim Ağa, Teberdaroğlu Hacı Ömer Ağa, Baltacı Hacı Abdullah Halife, Hacı Mehmed Halife, Baş Halife Mehmed Efendi, Baltacı Cafer Halife ve Baltacı Mustafa Halife* kaydedilmiştir. Vakfiyede kaydedilen şahitlerin belgenin hukukî değeri açısından Saray halkından seçilmesi anlaşılır bir durumdur. Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa'nın Şehzade Abdülhamid'in vekilliğini yaptığı bu süreçte, vakfın kurulmasına şahitlik yapan Baltacılar, Dârüssaâde Ağası'na bağlı olarak Saray'da öncelikle güvenlik olmak üzere çeşitli hizmetlerle vazifelendirilmiş önemli bir sınıftır. Bu nedenle vakfiye şahitlerinin Saray'da Teberdâr/Baltacı,³⁵ kahveci vb. hizmetlerde bulunanlardan seçilmiş olması ayrıca önemlidir.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesi yukarıda ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere, klasik olarak şekil ve uygulama açısından gerekli hususların yerine getirilerek vakfın kuruluşunun usul gereği tamam-

33 Tescil Mütevellîsi, vakfın kuruluşu sırasında farazî bir davada vakfın tescilini mürâfaalı bir duruşma ile gerçekleştiren tescil işlemlerini yürütmek üzere vâkıf tarafından belirlenen ve tescil işlemlerinin tamamlanmasıyla görevi sona eren (vakıf yöneticisi) mütevellîdir (Öztürk, 2006: 217).

34 "...vekîl-i müşârun-ileyh hazretleri ile mütevellî-i mezbûr beylerinde vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmu münâzaasıyla istirdâd ve rücû' da'vâsı cereyanından sonra hâkim-i muvakkî-i sadr-ı kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i meâb eimme-i meşâhîr beylerinde cârî ihtilâfâtı âlim olduğu hâlde alâ-kavli men-yerâhu vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm ve kazâ itmeğin min-ba'd vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olmuştur" (VGMA, d. 735: 151).

35 Baltacılar, Dârüssaâde Ağası'na bağlı olarak harem, Eski Saray mensupları, şehzadeler ve saray dışındaki sultanların güvenliğine ve hizmetlerine memur bir sınıftır. Baltacıların ekserisi Haremeyn Evkâfı hizmetinde bulunurlar ve bunlardan Dârüssaâde yazıcısı ve halifeler Haremeyn Evkâfı muamelatıyla meşgul olurlardı. Baltacılar için bkz. Uzunçarşılı (1984: 432-438).

landığı görülmektedir. Ancak burada vakfın sıhhatini tartışmaya açan Şehzade'nin yaşının hukukî yeterliliğe ulaşmamış olmasıdır. Başka bir ifadeyle, Şehzade Abdülhamid'in vakıf kurma ehliyetine sahip olup olmadığı hususudur.³⁶ Fıkıh kaidelerine göre, vâkıfın hür ve akıl bâliğ olması vakfın sıhhatinin şartlarındandır. İslâm hukukunda sabî/çocuk olanların vakıf kurması mümkün değildir (Ali Haydar, 1337: 100, 120; Ömer Hilmi Efendi, 1977: 19, 62; Öztürk, 1995: 64; Çınar, 2022: 81, 93-94). Bu nedenle Şehzade Abdülhamid'in küçük yaşta vakıf kurucusu olması hukukî açıdan vakfın sıhhatini tartışmalı bir hale getirmektedir.

İslâm fıkında insan iradesinin etkisi bulunmayan yani semâvi ehliyet arızaları, diğer bir ifadeyle ehliyeti daraltan veya ortadan kaldıran bazı sebepler bulunmaktadır. Bu sebeplerden birisi *sıgar/küçüklük* şartıdır (Döndüren, 1983: 132). Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyenin tesis edildiği tarihte Şehzade Abdülhamid henüz 7-8 yaşlarındadır. İnsan hayatının evrelerine göre, sınırları kesinlikle belirlenebilmiş olmamakla beraber, ehliyet merhaleleri içerisinde yedi yaşındaki Şehzade'nin, sekiz yaşından gün almış olması hasebiyle *mümeyyiz küçüklük* devresinde ki, *temyiz kudreti ile başlar ve bulûğ çağına kadar sürmekte* olduğu kabul edilse dahi, eksik edâ ehliyeti bulunmaktadır; çünkü fıkıh kaidesine göre, mümeyyiz küçüğün eksik edâ ehliyeti vardır. Tamamen mümeyyiz küçüğün zararına olan tasarruflar batıldır (Ali Haydar, 1337: 100; Akgündüz, 1988: 118; Öztürk, 1995: 72; Çınar, 2022: 80). Hibe, sadaka, vakıf, iâre/ödünç verme, borca kefalet ve talâk/boşama/boşanma vb. uygulamaların tamamı buna dâhildir (Döndüren, 1983: 128-129; Akgündüz, 1988: 118).³⁷ Bu tasarruflar onun adına veli veya vasisi tarafından da yapılamamaktadır. Fıkıh kaidelerine göre, doğru ve yanlış seçemeyecek kadar küçük olanların veli ve vasilerinin onayına veya vekilliklerine rağmen hukukî olarak vakıf kurması da mümkün değildir (Ömer Hilmi Efendi, 1977: 62-63; Döndüren, 1983: 128-129; Akgündüz, 1988: 118; Gülsoy vd., 2014: 44; Çınar, 2022: 81). Bu nedenle Şehzade Abdülhamid'in vekili olarak Dârüssâde Ağası Beşir Ağa'nın görevlendirilmesi de vakfın sıhhatini sağlayabilecek bir durum oluşturmamaktadır.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfına konu olan Eyüp Kazası'nın Müderris Köyü'nde bulunan gayrimenkullerin esasen Şehzade'nin babası Sultan III. Ahmed'in kadınlarından Fatma Kadın'ın tasarrufunda olduğu ve Fatma Kadın'ın 1732 yılında vefatının ardından bu gayrimenkullerin Sultan III. Ahmed tarafından Şehzade Abdülhamid'e hibe ve temlik edildiğinden yukarıda bahsedilmişti. Şehzade Abdülhamid, kendisine hibe ve temlik edilen bu çiftlik ve içinde yer alan büyük ev ile tüm müstemilatı vakfetmiştir. İslâm hukuku açısından vâkıfın, temlik ve teberrû hususunda ehil olması şartı aranmaktadır (Ali Haydar, 1337: 120; Bilmen, tarihsiz: 366; Ömer Hilmi Efendi, 1977: 19; Akgündüz, 1988: 115; Öztürk, 1995: 63-72; 2020: 132-134). Bu şartı yedi yaşındaki bir şehzadenin tam anlamıyla karşılayabilmesi fıkıh açısından mümkün görülmemektedir. Bu nedenle fıkıh kaidelerine göre, Şehzade'nin vakfında vâkıfın niteliği kaynaklı bir yetersizlikten bahsedilebilir.

Vakfın sıhhati konusunda yukarıda bahsedilen hususlardan hareketle, Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfının kuruluş rükünleri, vâkıfın yaşı dışında klasik şekil ve uygulamalara uygundur. Şehzade'nin

36 Ehliyet'in lûgat manası, kabiliyet, kifayet, yetki ve yeterlilik gibi anlamlara gelmektedir (Doğan, 2008: 452). İslâm hukukunda ehliyet genel olarak, "şarhın şahısta takdir ettiği, onu din ve hukukun muhatabı olmaya elverişli bir mahal haline getiren bir vasıf" olarak tanımlanmaktadır. İfade edilen ehliyet anne karnındaki ceninden itibaren rüşd yaşına kadar çeşitli safhalar geçirmektedir. Ehliyet, vücut ehliyeti (medeni haklardan istifade ehliyeti) ve edâ ehliyeti (medeni hakları kullanma ehliyeti) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vücut ehliyeti, doğuştandır. Edâ ehliyeti, bazı şartlara bağlı olarak sonradan kazanılan bir vasıftır. Edâ ehliyetinde temyiz kudreti gibi hususlar belli bir yaşa erişme gibi şartlara bağlanmıştır. Temyiz çağına gelmemiş çocukların edâ ehliyetinin olmayacağı aşikârdır. Edâ ehliyeti, kişinin yapacağı işlerin hukukî olup olmasını doğrudan belirlemektedir. Fukahâ-i kiram, yedi yaşının ikmaline kadar eksik edâ ehliyetinin bulunduğunu belirtmektedirler. Ehliyet ve çeşitleri için bkz. Döndüren (1983: 122-126).

37 Döndüren, İslâm hukukunda insan hayatının evrelerine göre ehliyet merhalelerini beş devrede sınıflandırmıştır. Bunlar; 1-Cenin Devresi, 2-Gayri Mümeyyiz Küçüklük Devresi, 3-Mümeyyiz Küçüklük Devresi, 4-Bulûğ Devresi, 5-Rüşd Devresi. Şehzade'nin vakıf kurduğu dönemde içinde bulunduğu merhaleyi "Mümeyyiz Küçüklük Devresi" olarak değerlendirmiş olsak dahi, bu devir temyiz kudreti ile başlar ve bulûğ çağına kadar devam eden bir dönemi ifade etmektedir. Ancak bu dönemleri kesin ayırma imkânı bulunmamakta ve kişiden kişiye değişim gösterdiği için temyiz çağının belli bir yaşı yoktur. Fıkıh âlimleri uygulamada kolaylık olsun diye yedi yaşını temyiz çağının başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Ehliyet merhaleleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Döndüren (1983: 126-132).

vakfının tescili de teamüllere uygun yapılmıştır. Bu vakfın tescil sonrası işlerlik kazandığı da bilinmektedir. Bu tescil ve işleyiş aynı zamanda vâkıfın da tescili anlamındadır. Bütün bu teamüllerin arasında Şehzade'nin yaşı hususu göz ardı edilmiş görünmektedir. Bu hususta Şehzade'nin 1732 tarihli vakfiyesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konuda tahmin ötesine geçmek şu aşamada mümkün değildir. Ancak bu göz ardı edilişi, vakıfların genel kurulma amacına uygun olarak küçük bir şehzadenin Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik hayırda yarışma isteğinin desteklenmesinin bir tezahürü olarak görmek belki de yerinde olacaktır.

Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfını kurarken yaşı itibarıyla fıkıh kaideleri bakımından hukukî ehliyet açısından vâkıf olabileme şartlarındaki yetersizliği ortadayken ve mümeyyiz küçüğün bağış ve vakıf kurma gibi kaybettirici işlemleri geçerli kabul edilmediği genel kabulü de sabitken, mümeyyiz küçüğün hukukî tasarrufları konusunda Şâfiî mezhebinin kurucusu ve büyük müctehidi *İmam Şâfiî*'nin hayır amacıyla mümeyyiz küçük için bağış ile vasiyet arasında farklı telakkide bulunarak mümeyyiz küçüğün vasiyetini kabul görmesi (Üsrûşenî, 1984: 386; Çınar, 2022: 78), bu hususta hukukî bir alan açabilir. Bu nedenle Şehzade'nin bu eylemi de hayır işlemi mahiyetinde olduğundan vasiyete benzetilerek hukukî zeminde temellendirilebilir. Ayrıca Şehzade'nin tam ehliyete sahip olduğu dönemde kesintiye uğratılmadan vakfın devam ettirilmesi ve 1760 ile 1774 tarihlerinde iki farklı zeyl vakfiyenin düzenlenmesiyle zımni iradeye kavuşmuş olduğu düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, en kötü ihtimalle Şehzade'nin tam ehliyete sahip olduğu dönemde vakfını devam ettirme yönündeki zımni iradesinin tam ehliyete sahip oluncaya kadar olan dönemde fiilen, tam ehliyete sahip olduğu dönemden itibaren ise zımnen mevkufiyetten alıkoyduğu da düşünülebilir. Bu türden bir değerlendirme aslında açılan alan sayesinde Şehzade'nin yaşının göz ardı edilişi konusunda fiili duruma hukukî bir zemin arayışıdır. Ancak Hanefî mezhebine göre, vasiyet için balığ olma şartı bulunduğu ve mümeyyiz küçüğün vasiyeti ticarete izinli dahi olsa tamamen zararına bir tasarruf olduğundan geçerli kabul edilmemektedir (Çınar, 2022: 78, 80-81). Benzer şekilde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'de mümeyyiz küçüğün dışarıya hibe etmek gibi zararına olan tasarrufları velisinin izni ve icâzeti olsa dahi muteber görülmemiştir (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 1300: 313-314). Bu nedenle vakıf müessesesinde karşılaşılan bu türden bir fiili durumun getirdiği müstesna bir uygulamanın hukuki zeminini temellendirmenin zorluğu ortadadır.

Nihayetinde, Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfiyesinde gerçekleşen bu müstesna uygulama vakıf hukuku açısından müftâbih seviyesine ulaşamamış ve münferit bir uygulama olarak kalmıştır. Bu durum vakıf müessesesi ve araştırmaları açısından ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Sonuç

Osmanlı'nın siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan çalkantılı olduğu bir dönemde 5 Receb 1137/20 Mart 1725 tarihinde doğan Şehzade Abdülhamid, veraset teamülleri gereği Şimşirlik Dairesi'nde uzun yıllar geçirmiştir. Şehzade Abdülhamid, Saray'da geçen uzun gözetim yılları zarfında teamüller dışında iki kız çocuğuna sahip olduğu gibi, yine teamüller haricinde bir vakıf kurmuş ve bu vakfına zeyl vakfiyeler düzenleyerek vakfını genişletmiş ve güçlendirmiştir. Osmanlı tarihinde bu türden faaliyetlerin bir benzerine rastlamanın kolay olmadığı bilinmesi, Şehzade Abdülhamid'in vakıf kurma davranışını başlı başına önemli kılmaktadır. Diğer taraftan kurulan bu vakfın Osmanlı hanedan üyesi bir şehzade tarafından kurulmuş olması ayrıca önem arz etmektedir.

Osmanlı Hanedanı'nın bir üyesi olarak Şehzade Abdülhamid'in henüz yaşının vâkıf olabilecek hukukî yeterliliğe ulaşmamış olmasına rağmen, genel usullere uygun olarak bu vakfın kurulması ve tescil edilmesi sadece vakfın değil aynı zamanda vâkıfın da hukukî tescili anlamına gelmektedir. Şehzade Abdülhamid'in kurmuş olduğu bu vakfın uygulama alanına geçtiği de bilinmektedir. Bu müstesna uygulama vakıf hukuku açısından münferit olup müftâbih seviyesine ulaşamamış bir uygulama olarak kalmıştır. Bu durum, Şehzade Abdülhamid'i Osmanlı Hanedanı'nın en küçük vâkıfı yapmaktadır.

Şehzade Abdülhamid'in Şimşirlik Dairesi'nde tutulması nedeniyle kısıtlı bir hareket alanına sahip olmasının da etkisiyle, kurduğu vakıf akarât ve hayrât açısından oldukça mütevazıdır. Bu nedenle Şehzade'nin 1732 tarihli vakfının hizmet alanı oldukça kısıtlıdır. Şehzade Abdülhamid'in vakfının hizmet alanı, özel kurulma amacına yönelik olarak annesinin ruhaniyetine yönelik hizmetlerle sınırlıdır. Şehzade Abdülhamid'in 1732 tarihli vakfı, kurucusunun niteliği bakımından bazı yetersizlikleri bulunmakla birlikte, mevkuf (vakfedilen) ve mevkufunaleyh (vakıflardan yararlananlar) açısından eksiksizdir. Bu sebeple Şehzade'nin vakfı sahîh ve lâzım bir vakıf seviyesine yükselmiştir.

Şehzade Abdülhamid, Şimşirlik Dairesi'nde geçirdiği uzun yılların ardından 1774 yılında tahta çıkmıştır. Sultan I. Abdülhamid, ecdadının yolundan giderek bu dönemde selâtin vakfını teşekkül etmiştir. Sultan, şehzadelik döneminde annesine ithâfen kurduğu bu vakfı bir taraftan güçlendirmeye ve geliştirmeye çalışırken, kurduğu selâtin vakfı ile çok daha büyük boyutlu hayır müesseselerinin kurulmasına imkân vererek İstanbul başta olmak üzere Medine'ye kadar uzanan geniş bir coğrafyada çeşitli hayrât eserlerin kurulmasına vesile olmuştur. Sultan'ın şehzadelik döneminde kurduğu bu vakıf, sultanlık dönemi vakfı aracılığıyla kuracağı büyük müesseselerin hazırlayıcısı olmuş ve Sultan'ın vakıf kurucusu kimliğini güçlendirmiştir.

Kaynaklar

1-Arşiv Kaynakları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA): d. 93, d. 735, d. 1409.

2-Kaynak Eserler

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (1300). Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.

Hüseyin Ayvansarayî (1281). *Hadîkatü'l-Cevâmi'*. C. I, İstanbul: Matbaa-i Amire.

Şemseddin Sâmî (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Yayınları.

3-Araştırma ve İnceleme Eserler

Akbatu, Şinasi (1990). "İstanbul'un Kaybolan Camilerinden Sinanağa Camii-Tahtaminâre Camii". *Vakıflar Dergisi*, (XI), 129-132.

Akgündüz, Ahmet (1988). *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Aktepe, M. Münir (1988). "I. Abdülhamid". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, 213-216.

Ali Haydar (1337). *Tertibü's-Sunuf Fi Âhkâmî'l-Vukuf*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Baysun, M. Cavid (1978). "I. Abdülhamid". *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, C. I, 73-76.

Berki, Ali Hikmet (1966). *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı.

Bilmen, Ömer Nasuhi (tarihsiz). *Hukûk-ı İslamiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. C. IV. İstanbul.

Bülbül, Ahmet Hamdi (2015). "Gazete İlanıyla Satılan Vakıf Camileri (1935-1955)". *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, (10), 158-168.

Cunbur, Müjgan (1964). "I. Abdülhamid Vakfiyesi ve Hamidiye Kütüphanesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD)*, XXII (1-2) Ankara. 7-69.

Çeçen, Kazım (1995). "Avasköy Kemerî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, C. I İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını. 225.

Çınar, Yusuf (2022). *İslam Hukukunda Mümeyyizin Tasarrufları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Demirel, Halit (2025). *Sultan I. Abdülhamid'in Vakıf Hayratı ve Hamidiye Külliyesi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.

Doğan, Mehmet (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*. IV. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları.

Döndüren, Hamdi (1983). *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Âile ve Çözümlü Miras*. II. Baskı. İstanbul: Erenler Matbaası.

Erünsal, İsmail E. (2008). *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Eyice, Semavi (1989). "Ahmed III, Kütüphanesi". *DİA*, C. 2, 40-41.

Eyice, Semavi (1996). "Fîruz Ağa Camii". *DİA*, C. 13, 135-137.

Gülsoy, Ufuk, Vahdettin Engin, Ömer İşbilir, Ali Fuat Örenç, Mesut Aydın, Ekrem Tak, Arif Kolay (2014). *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*. Ed. Mehmet Kurtuluş. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Haskan, Mehmet Nermi (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C. I. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

- Karabulut, Ali Rıza (2006). *Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi*. VI. Baskı, C. 2, Ankara.
- Koçu, Reşad Ekrem (1958). "Ahmed III. Kütüphanesi". İstanbul Ansiklopedisi, C. 1, 289-293.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. Haz. Nuri Akbayer. C. II-IV-V. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ömer Hilmi Efendi (1977). *İthaf-ül-Ahlâf fî Ahkâm-il-Evkaf*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öz, Tahsin (2015). İstanbul Camileri. C. I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir (1992). "Beşir Ağa, Hacı". *DİA*, C. 5, 555.
- Öztürk, Nazif (1995). *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk, Nazif (2002). "Osmanlı Döneminde Vakıflar". *Türkler*. Ed. Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca. C. 10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 797-824.
- Öztürk, Nazif (2006). "Mütevelli". *DİA*, C. 32, 217-230.
- Öztürk, Nazif (2020). "Mukâtaalı Vakıf". *DİA*, C. 31, 132-134.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. III. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sarıcaoğlu, Fikret (2001). *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*. İstanbul: Tatav Yayınları.
- Sarıçioğlu, Melike ve Mertcan Güngör (2020). "Seyyid Mehmed Refi Efendi'nin İran Elçiliği (1807-1808)". *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2, Güz), 928-953.
- Uluçay, M. Çağatay (2011). *Padişahların Kadınları ve Kızları* İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1984). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. II. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ülgen, Ali Saim (1939). *Fatih Devrinde İstanbul 1451-1481*. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Ünal, Mehmet Ali (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. Ed. Ekrem Ayyıldız. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Üsrûşenî, Muhammed İbnu Mahmud El- (1984). *Ahkâm-ı Sıgar-İslâm Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükmeler*. Ter: İbrahim Canan. İstanbul: Cihan Yayınları.
- Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi/Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yüksel, Hasan (2012). "Vakfiye/Türk ve Osmanlı Tarihi". *DİA*, C. 42, 467-469.

Ekler

Ek 1. Şehzade Abdülhamid'in H. 1145/M. 1732 Tarihli Vakfiyesi (Kaynak: VGMA, d. 735.)

Ek 2. Şehzade Abdülhamid'in 15 Cemâziyelâhir 1145/3 Aralık 1732 Tarihli Vakfiyesinin

Transkripsiyonu

Hasbiye'llâhu lâ-ilâhe sivâhu.

Mâ-udrice fî-haze'l-kitâbi'l-müstetâb mine'l-vakfi'l-mûcibi li'l-ecri ve's-sevvâb ve ta'yîn-i mesârifihî ve şerâitihî ve tebyîni kavâ'idî zevâbıthî tehakkaka ledeyye ve tekârrara beyne yedeyye fe-hakemtu bi-sıh-hâtihî ve lüzûmihî vâkifen alâ-mevâkıfı'l-hilâfı'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf. Harrârâhu'l-fakîru ilâ-kere-mi Rabbihi'l-Kadîr Mustafa el-müfettişu bi-evkâfı'l-Haremeyni's-Şerîfeyn ğufire lehü.

...fi 28 Cemâziye'l-âhir sene 1145

Necâbetlü Şehzâde Sultân Abdülhamîd hazretlerinin vakfiyesidir.

Necâbetlü Şehzâde müşârun-ileyh hazretlerinin bu def'a kibel-i şer'de şürût ve ta'yîn ve tahsîsleri havî virilen hücceti şer'îye Hünkâr Defteri'ne mukayyedir.

el-hamdü li-veliyihî ve's-salâtu alâ-nebiyyihî Muhammedin ve alâ-âlihi ve sahibhi ecma'în. Emmâ ba'dü; Hâlen Dârü's-saadeti's-şerîfe Ağası olup Şehzâde civân baht Sultân Abdülhamîd hazretleri tarafından vakf-ı âti'l-beyâna vekîl olan iftihârü'l-havâss ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûki ve's-selâtin sâhibü'l-izzî ve't-temkîn zâirü'l-Haremeyni'l-Muhteremeyn el-Hâc Beşir Ağa ibn Abdülmü'în meclis-i şer'-i şerîf-i enverde vakf-ı âti'z-zikre li-eclî't-tescîl mütevellî nasb olunan Ali Efendi mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp suvâr-ı saltanat-ı âliyede Havâss-ı Refîa Kazâsına tâbî' Müderris Köy nâm karyede vâki' şöhrete binâen tahdîd ve tavsîften müstağnî hâricen ve dâhilen büyût-ı adîdeye müştemil çiftlik ta'bîr olunur kebîr menzil ve çiftlik-i merkûmeye tâbî' cemî'-i müştemilât ber-mûcib-i mülk-nâme-i hümayûn-ı hüdâvendigâr-ı sâbık mehâbbetlü Sultân Ahmed Han hazretlerinin halîle-i mükerrermelerinden olup bundan akdem vedâ'-i âlem-i fânî iden merhûme Fâtıma Kadının tasarrufunda olup fevt oldukda Hüdâvendigâr-ı müşârun-ileyh hazretleri çiftlik-i mezkûru necl-i necîbleri müşârun-ileyh Sultân Abdülhamîd hazretlerine hibe ve temlîk buyurub şehzâde-i müşârun-ileyh hazretleri dahi ba'de'l-ittihâb ve'l-kabûl çiftlik-i mezbûru ber-mûcib-i mülk-nâme-i hümayûn cemî'-i müştemilâtıyla li-vechî'llâhi'l-Melikî's-Samed vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart ve ta'yîn buyurdular ki: Çiftlik-i mezkûr îcâre-i mu'tâde ile îcâr olunub hâsıl olan galle ve nemâsından Mahmiyye-i İstanbulda Bağçekapısı kurbunda merhûme Vâlide Sultân türbe-i şerîfelerinde kırâat olunmak üzere on beş nefer ehl-i Kur'ân yevmî ikişer akçe vazîfe ile eczâ-hân olup vakt-i subhda sekiz nefer ve vakt-i zuhrda yedi nefer kimesneler birer cüz-i şerîf tilâvet idüb her iki günde minvâl-i meşrûh üzere birer hatm-i şerîf tilâvet olunub sevâbını vâlideleri merhûme Râbi'a Kadının rûhuna ihdâ ideler ve galle-i vakf-ı mezbûr fazlası yed-i mütevellîde hıfz olunub iktizâ itdikce çiftlik-i mezbûr ta'mîrine ve eczâ-i şerîfe meremmetine sarf oluna ve merhûme Vâlide Sultân Vakfına mütevellî olanlar vakf-ı mezbûre dahi mütevellî olup umûr-ı vakıfda ihtimâm eyleye deyü ta'yîn-i şürût ve tebyîn-i kuyûd idüb çiftlik-i mezkûru bi-cemî'l-müştemilât fâriğan ani's-şevâgil mütevellî-i mezbûre teslim mütevellî-i mezbûr dahi kabz ve tesellüm ve sâir evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi dediklerinde gibbe't-tasdîki'l-mu'teberi'l-vicâhî vekîl-i müşârun-ileyh hazretleri ile mütevellî-i mezbûr beynlerinde vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmu münâzaasıyla istirdâd ve rücû' da'vâsı cereyânından sonra hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i meâb eimme-i meşâhîr beynlerinde cârî ihtilâfâtı âlim olduğu hâlde alâ-kavli men-yerâhu vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm ve kazâ itmeğin min-ba'd vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olmuştur. Cerâ zâlike ve hurrire fî'l-hâmis aşere min Cemâziye'l-âhir li-sene hamse ve erba'în ve mie ve elf.

Şühûdü'l-Hâl: Fahrü'l-akrân el-Hâc Mehmed Halîfe, el-Hâc Abdullâh Halîfe Teberdâr, el-Hâc Ömer Ağa ibn Teberdâr, el-Hâc İbrâhîm Ağa ser-Kahve, Fahrü'l-akrân el-Hâc Mehmed Ağa Kethüdâ-yı Teberdârân, Mehmed Efendi ser-Halîfe, Ca'fer Halîfe Teberdâr, Mustafâ Halîfe Teberdâr.

Ek 4. Şehzade Abdülhamid'in H. 1174/H. 1760 Tarihli Zeyl Vakfiyesinin İçeriğini Barındıran Sultan I. Abdülhamid'in 15 Muharrem 1195/11 Ocak 1781 Tarihli Vakfiyesinin İlk Sayfası (Kaynak: VGMA, d. 1409).

